

бити надмашено у скоријој будућности, осим ако се не деси готово немогуће отварање севернокорејских архива. Аутору овог приказа била је велика част што га је професор Шен Џихуа лично замолио да ово значајно историјско дело представи и приближи српској научној јавности, као и што је користио неке од његових радова да осветли улогу југословенског фактора у односима међу комунистичким силама на Далеком истоку.

Јован ЧАВОШКИ

Danhui Li, Yafeng Xia.
Mao and the Sino-Soviet Split: A New History.
 Lanham: Lexington Books, 2018, 324.

Истраживачка тема успона и пада совјетско-кинеског савеза представља један од најдинамичнијих и изузетно плодотворних сегмената светске хладноратовске историографије. Током последњих десетак година појавило се неколико значајних студија које су се бавиле различитим аспектима билатералних односа два комунистичка цина, мада је тада већина истраживачке пажње била усмерена или на анализу самих почетака тог билатералног односа или на разоткривање узрока и последица распада совјетско-кинеског савеза. Научне студије које су у западним земљама стварали Лоренц Лити, Сергеј Радченко, Остин Џерсилд, Ли Мингђанг, Џереми Фридман и још неки историчари постале су неизоставан део западне хладноратовске историографије која се бавила како динамиком идеолошких, политичких, економских и војних односа између Москве и Пекинга тако и различитим историјским нијансама глобалне стране овог сукоба.

Са друге стране, кинески историчари средње и старије генерације никако нису заостајали за својим западним колегама, чак су у одређеним сегментима и предњачили у свом научном доприносу, све више публикујући своје релевантне радове и код куће и у иностранству, у које спада и књига коју данас приказујемо. Међу водећим именима кинеске хладноратовске историографије истиче се брачни пар историчара Шен Џихуа и Ли Данхуи који су, заједно са својим колегама Ниу Ђунгом, Џанг Баиђом, Јанг Куисунгом и другима, интензивним истраживањима у архивима широм света и бројним запаженим научним студијама ударили чврсте темеље кинеске критичке хладноратовске историографије, нарочито у сегменту који се тиче различитих аспеката совјетско-кинеских односа, како у билатералном кључу тако и знатно шире.

Књига које се налази пред нама представља други део обимне историје совјетско-кинеских односа која покрива период од средине 40-их па све до почетка 70-их година. Оба дела су професори Шен Џихуа и Ли Дан-

хуи објавили заједно са америчким историчарем кинеског порекла Сја Ја-фенгом. Док се први том *Mao and the Sino-Soviet Alliance, 1945–1959* бавио стварањем и почетним развојем совјетско-кинеског савеза, дотле се овај други том бави нарастајућом кризом и његовим драматичним распадом. За разлику од прве књиге, која је претходно имала своје битно проширено кинеско издање, друга књига се прво појавила у енглеском издању, док ће се много шире кинеско издање, како је то рекла професорка Ли Данхуи аутору овог приказа, појавити у ближој будућности, мада ништа од тога није нимало утицало на квалитет и исцрпност елаборације и анализе у студији на енглеском.

Као и у случају свих других научних радова које су писали ови аутори, и ова студија се првенствено заснива на бројним и мало познатим документима из кинеских централних и провинцијских архива, као и на различитим интерним кинеским публикацијама које су углавном другима остале недоступне, али она користи и богату документарну грађу из совјетских и источноевропских архива и различита документа западне, пре свега америчке провенијенције. Оно што разликује ову књигу од сличних које су писали западни историчари које смо горе навели, јесте много исцрпнија и свеобухватнија анализа кинеског фактора у читавој овој историји, при чему та анализа настоји да комбинује различите факторе – идеолошке, политичке, персоналне, безбедносне, историјске и др., како би објаснила узроке, ток и последице погоршања и коначног слома совјетско-кинеских односа у датом периоду.

Књига се састоји из краћег увода (ix-xiv), у коме је представљена суштина истраживачке теме и проблема који су обрађивани у њој, од епилога (273–287), који елаборира узорке и последице раскола, а између се налази шест већих поглавља која хронолошки покривају период од краја 1959. до 1973, мада се пет поглавља односи на период до 1966. Тих пет поглавља анализира најинтензивнију фазу овог билатералног односа када су се идеолошки и политички раскол и распад савезништва отворено манифестовали, док последње поглавље ставља погоршане односе у контекст унутрашњег хаоса Културне револуције и потоњег кинеско-америчког приближавања, које је коначно довело до повезивања Пекинга са западним силама у свом сукобу са СССР-ом. На крају књиге налази се и списак коришћених извора и литературе (289–307).

Ова књига наставља тачно тамо где се први том завршио, а то је крај 1959, када су, услед совјетског отопљавања односа са САД-ом и кинеског граничног сукоба са Индијом, где су се Совјети неутрално држали, билатерални односи Москве и Пекинга, први пут, достигли веома ниску тачку. Међутим, прво поглавље (1–43), које се односи на период 1959–1961, јасно указује да, иако су се тензије у међусобним односима увећале, а неспоразуми и размимоилажења постајали све отворенији, тачка без повратка на путу ка коначном расколу још увек није била пређена, пре свега због погоршане социо-економске ситуације у Кини услед неуспеха Великог скока напред, која је, вољно-невољно, зауздавала Маове политичке амбиције. За

разлику од других, аутори ове студије анализирају овај период као извештај невољни детант у међусобним односима, а не као нови допринос расту напетости. Ипак, у овом периоду долази до жестоких узајамних идеолошких напада који су се огледали у јавном отварању полемике у кинеској штампи и на заседању Светске федерације синдиката у Пекингу, као и у Хрушчовљевом политичком контранападу на саветовању лагерских партија у Букурешту у лето 1960, који је потом био пропраћен изненадним повлачењем свих совјетских саветника из Кине. Без обзира на све, две стране су, уз знатне напоре, пронашле какав-такав идеолошки компромис новембра 1960. на конференцији 81 комунистичке партије у Москви, иако је Мао већ тада био сасвим уверен да су Совјети себе одавно идеолошки дискредитовали.

Међутим, како то показује друго поглавље (45–91), које се односи на период између краја 1961. и средине 1964, ово примирје је било само привремено, пошто су међудржавни неспоразуми постајали узрочници даљег погоршања односа (Ита инцидент са десетинама хиљада Казаха и Ујгура који су, уз совјетску благонаклоност, пребегли из кинеске аутономне области Синџанг у СССР), док су се идеолошка размимоилажења све снажније претварала у отворену борбу за лидерство унутар самог логора. Идеолошки сукоб на 22. конгресу КПСС-а, иако јавно правдан кинеском одбраном албанске политике, у ствари је био израз отвореног кинеског неслагања са Хрушчовљевом политиком мирољубиве коегзистенције и мирољубивог надметања два друштвено-политичка система. Ипак, Мао је искористио овај тренутак да постепено консолидује сопствени ауторитет на унутрашњополитичком плану и обрачуна се са сваком унутарпартијском опозицијом која се залагала за било какав компромис са Совјетима. Напета унутрашња ситуација у Кини поклопила се и са избијањем кубанске ракетне кризе и кинеско-индијског граничног рата где се Хрушчовљева политика, по Маоу, није показала на висини револуционарног задатка, нити је одлучно стала у одбрану интереса свог савезника. Ово је био окидач интензивне кинеске идеолошке критике у виду бројних отворених писама, док су се јавни вербални обрачуни наставили и на потоњим конгресима неких источноевропских партија, као и током напетог сусрета Денг Сјаопинга и Михаила Сулова у Москви у лето 1963.

Треће поглавље (93–129), иако се хронолошки доста подударно са претходним, првенствено је посвећено еволуцији Маове спољнополитичке и одбрамбене стратегије у којој је СССР, заједно са САД-ом, први пут заузео место главног кинеског безбедносног изазова. Како то указују аутори, од тог времена се у Пекингу подједнако интензивно анализирао опасност која је долазила и са југа и са севера. Као потврда таквих сумњи, тензије дуж совјетско-кинеске границе, као и различити гранични инциденти били су у све већем порасту. Међутим, оваква радикална промена државне стратегије није само утицала на измене у организацији одбране земље већ је била тесно повезана са стварањем и покретањем механизма унутрашњих чистки од ревизионистичког противника који се, по Маоу, није налазио само споља. Осим тога, што овде детаљније можемо сазнати, у том периоду кинес-

ска страна почиње да испоставља СССР-у значајне територијалне захтеве, а гранични преговори који се тада воде, иако су се могли окончати компромисним решењем, Маовом личном интервенцијом доживели су неславан крај и тако допринели даљем погоршању међусобних односа. Пад Хрушчова је ипак пружио извесну наду да би обе стране могле да пронађу заједнички језик, што је посета Москви високе кинеске партијске делегације и сугерисала, али инцидент са маршалом Малиновским, који је увредио Маоа, као и неспремност новог совјетског руководства да идеолошки капитулира и беспоговорно прихвати исправност кинеских идеолошких ставова довели су до потпуног краха директних контаката између две стране.

Док су се друге студије совјетско-кинеског раскола углавном бавиле реакцијама источноевропских комунистичких партија, ова књига у свом четвртном поглављу (131–190) даје велики допринос осветљавањем реакција и политике азијских комунистичких партија према сукобу Москве и Пекинга, концентришући се пре свега на две владајуће партије у Северном Вијетнаму и Северној Кореји и неколико друштвено утицајних, као што су биле КП Индонезије и КП Јапана. Као што аутори овде указују, руководства у Ханоју и Пјонгјангу, иако идеолошки много ближа кинеској страни у критици империјализма и ревизионизма, ипак нису била спремна да, услед могућности потпуног губитка совјетске материјалне помоћи, пређу црту коју је заговарао Пекинг и крену ка отвореном расколу са Совјетима. Чак напротив, како овде можемо јасно видети, северновијетнамски и севернокорејски режими су почели да вешто користе несугласице између две стране, константно балансирајући између њих и настојећи тако да добију што већу економску и војну помоћ од обе стране. Слична ситуација је била и са КП Јапана, која је, иако је прихватала кинеску осуду совјетске политике договарања са Западом, одбијала да се сасвим потчини захтевима Пекинга, што је постепено довело до захлађења узајамних односа. Једини изузетак била је КП Индонезије, која је у потпуности прихватила екстремну леву позицију КП Кине у вези са револуционарним освајањем власти, постала је један од најжешћих критичара совјетског ревизионизма, али била је и канал преко кога је кинеска страна директно утицала на радикализовање индонезанске унутрашње и спољне политике.

У петом поглављу (191–231) аутори су јасно показали да је 1965. била преломна година у којој су совјетско-кинески односи прешли на колосек отвореног сукоба, како на чисто билатералном плану тако и по питању надметања за утицај у Азији и широм Трећег света. Од тада више ништа није било исто. И поред одласка Хрушчова, ново совјетско руководство под Брежњевом није било спремно да попусти под идеолошким притиском КП Кине, већ је настојало да, путем сопствене верзије антиимперијалистичког фронта и одлучније подршке антиколонијалној борби, покуша да агресивним идеолошким наступом надигра кинеску страну у њеној игри и тако повиси улог у борби за лидерство. У исто време, кинески руководиоци су се отворено и коначно определили за политику антиимперијализма, антиревизионизма и промовисања светске револуције. Одлука да се марта 1965.

у Москви сазове ново међународно саветовање комунистичких партија и тако потврди јасна совјетска доминација међу комунистима света била је последњи ексер у сандуку већ одавно умртвљеног совјетско-кинеског савеза. Ово ново надметање за утицај почело се манифестовати на неколико фронтова, али су ту, пре свега, како детаљно анализирају аутори, доминирала питања војне помоћи Северном Вијетнаму, где су бројни совјетско-кинески неспоразуми и исконструисани организациони проблеми утицали на брзину достављања такве помоћи, као и питање организовања друге Афро-азијске конференције и совјетског учешћа на њој, где је кинеска страна покушала, мада неуспешно, да целокупан Трећи свет мобилише иза сопствене агенде.

У завршном, шестом поглављу (233–272) аутори анализирају потпуни слом међудржавних и међупартијских веза до почетка 70-их, током периода који је означио дефинитивни крај „савезничких“ односа Москве и Пекинга, а који се није само манифестовао највишим степеном негативне пропаганде која је стизала са обе стране, која је још приде била директно повезана са жестокиим унутрашњим чисткама у Кини током најекстремније фазе Културне револуције, већ и кроз бројне инциденте са кинеским и совјетским дипломатама и студентима у обе земље, правом опсадом совјетске амбасе у Пекингу црвених гардиста, бројним граничним инцидентима који су почетком 1969. ескалирали до озбиљног пограничног сукоба. Овом приликом аутори нам детаљно износе кинеску страну доношења одлука у вези са сукобима на граници, јасно указујући да је Мао покушао да тако мобилише нацију и дискредитује Совјете, али су ствари непланирано отишле предалеко и обе стране су морале направити корак уназад. Аутори нам у овој студији говоре и о мало познатим и неуспешним кинеским покушајима да преко појединаца или група идеолошких отпадника створе фракције које би изазвале или промене или расколе у источноевропским комунистичким партијама. Међутим, Маова коначна процена да је од тог времена СССР представљао већу стратешку опасност по Кину од САД-а довела је до фундаменталног престројавања кинеске спољне политике ка стварању квазисавеза са Вашингтоном.

У епилогу аутори настоје да резимирају и анализирају узорке и последице распада совјетско-кинеског савеза, стављајући тако ову проблематику у шири контекст неуспеха одржања савеза између социјалистичких земаља и бројних сукоба међу њима. Тиме ова драгоцену студија прави неке далекосежне закључке за све оне који се баве комунистичком страном Хладног рата. Пре свега, истакнута су три узрока која су, по ауторима, спречавала компромисе између социјалистичких земаља и појачавала оштрину сукоба међу њима: супротности између интернационалистичких идеала и националних амбиција где нису били јасно одвојени појединачни интереси од општих стремљења; нејасна граница између међудржавних и међупартијских односа и све веће супротности између оних који су желели да предводе и оних које је требало да предводе, где се искуство Коминтерне више није могло применити на односе између суверених држава; често надме-

тање за идеолошко лидерство између социјалистичких земаља које је било тесно повезано са искушењима изградње социјализма у свакој појединачној земљи, чиме су још више били подизани улози у одбрани идеолошке „чистоће“. Све ово је довело до тога да су и Пекинг и Москва модификовали своје развојне моделе како би их ускладили са идеолошком исправношћу, што је имало далекосежне унутрашње последице, док је раскол између њих омогућио драстичну промену структуре Хладног рата од биполарности ка триполарности, а то је све временом утицало на слабљење совјетске моћи и ауторитета, како унутар светског комунистичког покрета тако и шире.

Књига коју смо овде приказали пружила је значајан допринос бољем разумевању опште историјске улоге распада совјетско-кинеског савеза, успут бацајући додатно светло на улогу кинеског фактора и Маоа лично, која је често измицала другим ауторима. Тиме ова студија, уз све сличне, ствара још јаснију и детаљнију слику о важној историјској епизоди која је значајно утицала на судбину самог социјалистичког лагера, али и на исход читавог хладноратовског сукоба, тако да ће она бити неизоставно штиво свима онима који се темељно баве овом или сличном тематиком. Аутор овог приказа желео би овом приликом да изрази захвалност професорки Ли Данхуи, која га је лично замолила да ову студију представи српским колегама, као и зато што је наша досадашња научна сарадња нашла одраза на страницама ове студије.

Јован ЧАВОШКИ

Коста Николић. *Једна изгубљена историја – Србија у 20. веку*. Београд: Службени гласник, 2017, 417.

Српска историографија није богата историјским синтезама. Нису само у питању синтезе које обухватају историју Србије и историју српског народа у 20. веку. Нема довољно ни целовитих прегледа историје Југославије, у чијем је оквиру разматрана и историја Србије односно српског народа. Ваља подсетити кроз једну малу рекапитулацију колико су малобројни синтетички радови у српској историографији. Једна од првих синтеза је она Јована Рајића (*Историја разних словенских народа, наипаче Болгар, Хорватов и Сербов*), настала још крајем 18. века. После ње наступила је дуга пауза, све до пред крај 19. века и појаве синтезе Љубомира Ковачевића и Љубомира Јовановића, која није била целовита. Убрзо иза ње, почетком 20. века изашле су две синтезе историје српског народа, једна Станоја Станојевића (*Историја српског народа*, 1908) и друга Константина Јиречека (*Историја Срба*, 1911). После краће паузе, тридесетих година Владимир Ћоровић је написао две синтезе (*Историја Југославије*, 1930. и постхумно објављена *Историја Срба*, 1989).